

ЮЗУ «Неофит Рилски», Благоевград

РЕЦЕНЗИЯ

**от проф., д.ю.н. Методи Марков Марков за дисертационния труд на Веселин
Димитров Петров на тема „Приемане на наследство” за получаване на
образователна и научна степен „Доктор” по Гражданско и семейно право (научно
направление 3.6 Право)**

УВАЖАЕМИ ЧЛЕНОВЕ НА НАУЧНОТО ЖУРИ,

I. Дисертантът Веселин Петров е бил докторант по гражданско и семейно право на самостоятелна подготовка в Югозападния университет „Неофит Рилски” с научен ръководител проф. д-р Георги Боянов. Отчислен е с право на защита.

Веселин Петров е завършил специалност „Право” в Юридическия факултет на СУ „Св.Климент Охридски” през 2001г. Работил е като стажант в адвокатски кантори и помощник нотариус, а от 2003г. е адвокат. От 2004г. е асистент, а от 2009г. – главен асистент по гражданско и семейно право в ПИФ на ЮЗУ „Н.Рилски”, Благоевград. Водил е семинарни занятия по облигационно право, вещно право, семейно и наследствено право, правна закрила на детето. Изнася лекции по семейно и наследствено право в специалност „Социални дейности”. От 2002г. е хоноруван асистент по нотариално право, основи на правото и търговско право в Юридическия факултет на УНСС.

II. Представеният за защита дисертационен труд има за цел да изясни приемането на наследството като акт на наследника, имащ за последица придобиване на наследственото имущество (наследственото правоприемство).

Интересът към темата е обусловен от настъпилите след 1989г. социално-икономически промени, довели и до изменения в законодателството и особено изменението на ЗН от 1992г. При тези променени условия въпросите относно

приемането на наследството не са били предмет на отделно монографично изследване. (Разбира се, авторът е използвал предходна разработка – изследването на М.Хинов „Приемане и отказ от наследство”, публикувано през 1977г.)

Актуалността на темата произтича от натрупването на съдебна практика в изтеклия период, която авторът добросъвестно е изследвал и обобщил, подложил е на критичен анализ, за да стигне до изводи относно необходимостта от усъвършенстване на законовата уредба. Тези резултати от научното изследване показват неговото безспорно научно и практическо значение.

Дисертационният труд е в обем от 265 страници и съдържа: заглавна страница, съдържание, увод, изложение, развито в пет глави, а те от своя страна - в параграфи; заключение, съдържащо резюме на получените резултати и предложенията *de lege ferenda* и библиография, с което отговаря на изискванията на чл.27 ППЗРАСРБ. Авторефератът отразява основните научни и научно-приложни приноси. Авторът има три публикации в утвърдени специализирани научни списания, които са по темата на дисертацията.

В първата глава от дисертацията са изяснени общите понятия, които имат отношение към приемането на наследството – за наследство, за неговото откриване и за наследниците. Преди това авторът прави кратък исторически преглед на развитието на института – в римското право, в българското обичайно право и в следосвобожденското ни законодателство (Закона за наследството от 1890г.). Един от елементите на фактическия състав, водещ до възникване на правото на наследяване е откриването на наследството. Възникването на правото е обусловено и от наличието на семейноправна връзка (при наследяването по закон) или от завещателно разпореждане в полза на определено лице (при наследяване по завещание). Определянето на точния момент на откриването на наследството има съществено значение преди всичко за определяне на кръга от наследници (не само призованите, а от всички редове) и за установяване обема на наследственото имущество. Застъпва се спорното виждане, че от чл.1 ЗН се установявало, че когато се говори за наследници, законът визира преди всичко призованите (с.23). Посочената разпоредба въобще не говори за наследници, а за откриване на наследството. При установяване на момента на откриване на наследството важно значение има редът за съставяне на акта за смърт. Отбелязва се ролята на уредената в чл.10а ЗН презумпция, както и на уреденото през 1992г.

„новооткрито наследство”. Разглежда се въпросът за мястото на откриване на наследството в светлината на замяната на местожителството с постоянния адрес на лицето. В третия параграф от първата глава се разглежда понятието за наследници. Отграничават се различните значения на понятието – непризовани, призовани и приели наследството лица. Посочват се условията, които трябва да са налице преди откриване на наследството, за да възникне правото на наследяване – съществуването на субекта и липсата на основание за недостойнство (второто условие е необходимо и след откриване на наследството, дори след неговото приемане). Във връзка с признаването на заченатия за наследник се поставя въпросът за доказването на този факт от заинтересованото лице, особено при липса на брак между наследодателя и майката на заченатия. Разглеждането на юридическите лица като наследници по завещание е съсредоточено предимно върху тези с нестопанска цел, което не означава, че търговците не могат да бъдат наследници. Анализират се различните становища за ролята, в която държавата „получава” наследството в хипотезата на чл.11 ЗН. Четвъртият параграф е посветен на наследството – предметът на правото на наследяване. Авторът посочва, че наследството обхваща и неимуществените права, доколкото са свързани и обслужват имуществените (с.55), към което следва да се добави, че това е допустимо само по изключение и при наличие на законова уредба. Разгледани са различни хипотези при наследяване на едноличен търговец. Посочени са имуществени права, които по изключение не попадат в наследството – например сумата по застраховка „Живот” в полза на трето лице или средствата, натрупани по партидите на допълнително осигурявани лица.

Втората глава от съчинението е озаглавена „Право на наследяване”. Преди всичко се изяснява, че това право възниква при възприетата от действащия у нас закон система на приемането, но не и при системата на отказа. Правото на наследяване е основно конституционно право, но изрично законът допуска отказът от него. Авторът извежда на преден план правото на приемане на наследството и му прави характеристика. Според него приемането е правен акт, който трябва да следва откриването на наследството. От това може да се направви изводът, че според дисертанта актът може да бъде извършен и преди призоваването на наследника към наследяване (под условие). В рамките на тази характеристика би следвало да се подчертае недопустимостта приемането да бъде извършено от кредитор на наследника на основание чл.134 ЗЗД. Обсъжда се фигурата на т.нар. „фиктивно владение”, макар че би било по-добре систематично тази част да се включи в раздела за наследството.

Правото на наследяване може да възникне за недееспособно лице и тогава приемането трябва да стане при съобразяване на изискванията на ЗЛС и Закона за закрила на детето. Но на основание забраната за отказ от права по чл.130, ал.4 СК се предлага недееспособните да придобиват наследството автоматично, без да е необходимо приемането му, а само извършването на опис. В рамките на дискусиата за съвременното значение на понятието „обществени организации” по смисъла на ч.61, ал.2 ЗН се приема, че то следва да обхване всички юридически лица. (На друго място обаче, когато обсъжда кои лица приемат задължително по опис, авторът изразява по-ограничено разбиране – че това са само юридическите лица с нестопанска цел – вж. с.147. Може да се постави въпросът дали не е оправдано това да бъдат само тези юридически лица с нестопанска цел, които са определени да извършват дейност в обществена полза, доколкото особената закрила по чл.61, ал.2 ЗН е дадена с оглед обслужването на обществен интерес.) При отмяната на срока за приемане на наследството особено значение придобива правилото на чл.51 ЗН, което дава възможност да се иска такъв срок да бъде определен от съда. В този параграф са поместени и някои разсъждения относно унищожаемостта на изявлението за приемане на наследството, които би следвало да се отнесат към четвъртия параграф от третата глава. В третия параграф се разглежда отмяната на срока за приемане на наследството през 1992г. За тази част от труда може да се отбележи, че изложението ненужно е изпълнено с цитати от монографията на проф. Ц.Цанкова „Промените в наследственото право” от 1994г., като наред с това се разглеждат някои по-късни съдебни решения (напр. ТР № 1/1998г. на ОСГК). В четвъртия параграф се обсъжда правното положение на наследственото имущество преди приемането – т.нар. незаето наследство. Основният проблем е гарантиране на интересите на наследниците и кредиторите на наследството от момента на откриването на наследството, докато някой от наследниците го приеме (а пълната определеност на титулярството ще настъпи, когато всички призовани го приемат или откажат). Назначаването на управител на наследството от районния съд се налага, когато наследниците са неизвестни или никой от тях не е поел управлението на наследственото имущество, макар и да не е приел наследството. Разглежда се и въпросът за възнаграждението на управителя. Всеки наследник, кредитор, прокурорът или кметът могат да поискат запечатване на наследственото имущество по реда на ГПК. Подчертава се незадоволителната уредба на въпросите, свързани с незаетото наследство. Налице е според автора неяснота относно качеството на наследника, който извършва управителни действия с

имуществото – като гестор ли действа, или като законен представител на наследниците, които ще приемат наследството. В последния параграф от тази глава се изясняват разликите между приемането на наследство и приемането на завет. Най-съществената разлика е в последиците – в случая е налице частно правоприемство. Относно самия акт на приемане законодателят е приложил техниката на препращането, съдържащо се в разпоредбата на чл.22, ал.2 ЗН. Заветникът може да приеме наследството само направо, не и по опис.

Третата глава от дисертационния труд е посветена на изричното приемане на наследството. В първия параграф е разгледано приемането на наследството направо (без опис). Подчертава се конститутивното значение на вписването на заявлението в регистъра, воден от районния съд. Вторият параграф съдържа изложение относно приемането на наследството по опис. Неговото значение се свързва основно с ограничаването на отговорността на наследника, но може да е необходимо, за да се възстанови накърнена запазена част (чл.30 ЗН). Поставя се под съмнение приетото в практиката разбиране за неприложимост на тримесечния срок за приемане на наследството по опис от лицата по чл.61, ал.2 ЗН. Разглежда се противоречивото развитие на съдебната практика по въпроса за кръга от наследници по закон по смисъла на чл.30, ал.2 ЗН. Дискутира се и значението на описа в тази хипотеза – дали е предпоставка на иска, или само доказателствено средство. Обсъдени са случаи от практиката, когато описът е извършен от некомпетентен орган. Изясняват се ограниченията, които произтичат за наследника от приемането по опис. В третия параграф се разглежда въпросът за недействителност на изявлението за приемане на наследството. Авторът отбелязва, че недействителност може да е налице и при действията, с които наследството се приема мълчаливо, но за съжаление в следващата глава не се спира по-подробно и на този интересен въпрос. Анализирани са специалните основания за недействителност – например приемането под условие или на част от наследството. Специфично е положението, когато приемането е извършено от недееспособен, който от друга страна, не може да се откаже от наследството. Посочва се, че приемането по опис, извършено след изтичането на тримесечния срок е нищожно, но трябва да се прецени дали изявлението няма да има значение на приемане направо (освен ако тази конверсия не отговаря на волята на наследника). Прави се разграничение на случаите на недействителност от правото да се откаже изпълнение на завети, уредено в чл.55 ЗН.

В четвъртата глава от рецензията труд са поставени на обсъждане въпросите във връзка с мълчаливото приемане на наследството. То е упражняване на правото на наследяване с конклюдентни действия. Сочат се безспорните хипотези на приемане или неприемане. Анализират се спорните случаи – например участието на наследника в дело, заведено против наследодателя (освен ако съдът е дал срок по чл.51 ЗН); получаването на дължими на наследодателя суми от трети лица (в зависимост от това дали са отчетени на наследниците); ползването на покъщнината не означава приемане, но упражняването на правото по чл.12, ал.1 ЗН вече показва намерение за придобиване; различно е значението на подаването на декларация за данък върху наследството и плащането на данъка. Вторият параграф от тази глава се отнася до укриването на наследствено имущество. Тук вниманието е насочено към редица интересни въпроси: какво ще стане, ако укрият имуществото се откаже от наследството; релевантно ли е укриването на имущество преди откриване на наследството; изискването наследникът да е действал с умисъл – да засегне интересите на останалите наследници или на кредиторите; възможно ли е укриването да се постигне с правни действия; отражението на укриването върху приемането на наследството по опис; преминаването на укриването към държавата при липса на други наследници.

В последната пета глава от работата се разглеждат последиците от приемане на наследството. Първата от тях е настъпването на правоприемството в полза на приелия наследник. Той е общ (универсален) правоприемник на наследодателя. Като последица на приемането на наследството се разглеждат и правата по чл.55 ЗН – да се ограничи отговорността на наследника пред заветници, които не са му били известни при приемане на наследството, а ако наследникът е със запазена част – да иска намаляване на всички завети, ако неизвестното завещание накърнява запазената част. При наличие на двама или повече наследници, които приемат наследството настъпва сънаследяване. Възникват отношения между сънаследниците. Като общи последици би следвало да се разгледат още отпадането на правото да се откаже наследството и обратното действие на приемането. Във втория параграф са разгледани и други, специфични последици на приемането: ограничената отговорност и поредността на удовлетворяване на кредитори и заветници (при приемане по опис); правото на възстановяване на накърнена запазена част възниква само за приелия наследник; правата по чл.12 ЗН също възникват само за наследник, който е приел наследството. Разглеждането на отделянето на наследството излиза извън рамките на темата, както сочи и авторът.

III. Основните научни приноси на представения за защита труд могат да се очертаят по следния начин.

Общият поглед на работата показва недвусмислено, че авторът познава добре материята и има способност да защитава аргументирано застъпваните становища.

Рецензираният труд е първото по рода си в българската правна доктрина специализирано изследване на приемането на наследството. Положителна черта на работата е критичният анализ на съдебната практика. При изследването приложение е намерил и историческият метод, чрез което е разкрит генезисът на нормативната уредба и предимствата на едно или друго законодателно разрешение.

Открояват се и следните по-конкретни приноси:

1. Изясняването на значението на акта за раждане за установяването на момента на откриване на наследството.
2. Анализът на понятието за „новооткрито наследство” по смисъла на чл.91а ЗН.
3. Изясняването на условията, които трябва да са налице преди откриване на наследството, за да възникне правото на наследяване за определен наследник.
4. Обосноваването на тезата, че по чл.11 ЗН държавата придобива наследството автоматично, без да е нужно да го приема.
5. Анализът на проблемите, които възникват при наследяване на предприятието на едноличен търговец.
6. Обоснованата критика на изразеното в съдебната практика разбиране, че съществува презумпция за приемане на наследството, която обуславя отговорността на наследника пред кредиторите на наследството.
7. Изясняването на кръга от заинтересовани лица, които са легитимирани да искат от съда определянето на срок за приемане на наследството съгласно чл.51 ЗН.
8. Обосноваването на разбирането, че когато заявлението за приемане на наследството е подадено до местно некомпетентен съд, налице е мълчаливо приемане, ако се прецени, че заявлението е израз на сериозното намерение да се придобие наследството, а не например с цел да заблуди някого.
9. Интерес представлява разграничението на видовете грешки, които могат да обосноват унищожаемост на приемането на наследството.

10. Обоснованата критика на разбирането, което се среща в практиката, че оспорването на данъчно задължение представлява конклюдентно действие по приемане на наследството.

11. Цялата гама от въпроси, които са разгледани във връзка с укриването на наследствено имущество в хипотезата на чл.49, ал.2 ЗН.

12. Аргументирането на извода, че началото на срока за упражняване на правата по чл.55 ЗН – обявяването на завещанието, ако е саморъчно, или предявяването на претенциите по завета – ако е нотариално.

13. Анализът на особената хипотеза при сънаследяване, когато наследството е било прието по опис от един от наследниците и той не е посочил всички наследствени имоти, за да бъдат включени в опис. Приема се, че недобросъвестността на приелия наследник по опис се отразява върху отговорността на всички останали, възползвали се от опис. Но когато те са забелязали пропуски и са поискали допълнителен опис, отговорността им остава ограничена.

14. Излагането на допълнителни аргументи в полза на разбирането, че отговорността на приелия по опис наследник е и с неговото лично имущество, а ограничението е до размера (стойността) на актива на наследството според опис.

15. Предложенията *lege ferenda*: заявлението за приемане на наследството да бъде нотариално заверено; изрично да се уреди кръгът от наследници по закон по смисъла на чл.30, ал.2 ЗН; да се уреди като принцип ограничената отговорност на наследниците до размера на получения актив от наследството; преминаването към системата на отказа.

IV. Към представения за защитна труд могат да се направят и някои критични бележки.

1. При обсъждането на дискуссионни въпроси авторът коректно излага различните становища, но понякога избягва да се присъедини към някое от тях или да изложи свое оригинално разбиране. Ето някои примери: при разглеждането на въпроса за качеството на държавата, когато придобива незаето наследство по чл.11 ЗН (с.47-55), което е довело и до липсата на ясна формулировка за усъвършенстване на закона (с.251); когато се изяснява въпросът дали описът е предпоставка на иска за възстановяване на запазена част, или само доказателствено средство (с.153).

2. Не е съобразена с разпоредбата на чл.58 ЗН тезата, че с предявяването на иск за защита на владението наследникът приема наследството (с.88).

3. По даден въпрос авторът изразява различно мнение на различни места в работата. Така, на с.167 се казва, че по опис може да бъде прието наследството от наследник, който не го е приел направо. От друга страна обаче, приемането по опис на един от наследниците ползва и останалите (чл.62 ЗН), включително и тези, които са го приели направо (с.173). Поставя се въпросът: може ли наследник, който е приел наследството направо, да поиска съставянето на опис в срока по чл.61, ал.1 ЗН.

4. Безкритично се приема тезата, че изпълнението на задължение на наследодателя е мълчаливо приемане на наследството, която се застъпва в литературата и в съдебната практика. В чл.73 ЗЗД е посочено, че задължението може да се изпълни от всяко лице, различно от длъжника, стига да е за заместима престация. Такова лице е и неприелият наследството. Вярно е, че изпълнение от управителя на незаето наследство е възможно само след съдебно разрешение (чл.59, ал.2 ЗН). Но тази разпоредба се отнася само до управителя. Може да се поддържа, че изпълнението е акт на управление, а не на разпореждане, доколкото е в полза на наследниците (например – то предотвратява изпадането им в забава и натрупването на значителни лихви или неустойки). От значение е и обстоятелството дали плащането е със средства на наследника или с получени в наследство.

V. Заключение.

Представеният за защита дисертационен труд показва по категоричен начин, че дисертантът Веселин Петров има задълбочени познания в областта на гражданското и семейното право. Извършените анализи на разглежданите проблеми и извеждането на съответните изводи показват по убедителен начин способност за самостоятелни научни изследвания. Посочените научни и научно-приложни приноси представляват оригинален принос в науката и по никой начин не бива да се подценяват, въпреки наличието на някои критични бележки към работата.

С оглед на горното убедено предлагам на научното жури да вземе решение за присъждане на Веселин Димитров Петров на образователната и научната степен “доктор” по Гражданско и семейно право (научно направление 3.6 Право)

София. 15.06.2013г.

Председател на научното жури:

(проф. д.ю.н. Методи Марков)